

Daniel Koteluk

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Czerwieńsku

OSADA WIEJSKA CZERWIEŃSK W POWIECIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1945-1947

Artykuł ten należy traktować jako uzupełnienie badań piszącego na temat dziejów osady wiejskiej Czerwieńsk w latach 1945-1956 zamieszczonych w formie rozdziału pracy monograficznej wydanej w roku 2014¹. Z przyczyn niezależnych od autora związanych z ograniczeniami redakcyjnymi, wiele informacji o wspomnianej wsi nie zostało tam zamieszczonych. Poza tym w wyniku dalszej kwerendy prowadzonej przede wszystkim w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze natrafiono na kolejne źródła, które nie tylko wzbogaciły naszą wiedzę o losach niniejszej lokalnej społeczności, ale również umożliwiły powstanie tej publikacji. Niestety, w następstwie zachowanej, aczkolwiek przetrzebionej dokumentacji przechowywanej we wspomnianym archiwum, niemożliwe było wypowiedzenie się w kwestii życia społecznego i kulturalnego interesującej nas miejscowości².

Położony przy krawędzi doliny rzeki Odry w pobliżu Zielonej Góry Czerwieńsk (Rothenburg an der Oder)³ 15 lutego 1945 r. został zajęty przez 3. Armię Gwardii I Frontu Ukraińskiego, dowodzonej przez gen. płk. Wasyla Gordowa⁴. Dzień przed opuszczeniem miejscowości, w myśl hitlerowskich planów tego punktu oporu, oddział SS przystąpił do niszczenia infrastruktury kolejowej w jej okolicach⁵. Wcześniej – w początkach lutego tego roku – Niemcy zlikwidowali funkcjonujący tu od 1940 r. obóz pracy przymusowej o nazwie Barackenlager – Rothenburg, w którym więziono blisko 500 robotników radzieckich. Wykorzystywano ich w wyniszczających pracach

¹ D. Koteluk, *Osada wiejska Czerwieńsk w latach 1945-1956*, [w:] *Czerwieńsk. Monografia miasta*, red. T. Nodzyński, Czerwieńsk-Zielona Góra 2014, s. 51-88.

² *Idem*, „*Papierowa propaganda*” w bibliotece w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim od 1949 do 1956 roku, Zielona Góra 2016, s. 37-38, 40, 42-43.

³ W. Pasterniak, H. Szczegóła, *Słownik nazw geograficznych Ziemi Lubuskiej (województwo zielonogórskie)*, Zielona Góra 1963, s. 22, 130.

⁴ T. Pasikowski, *Zielona Góra i okolice. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 1953, s. 26; *Wyzwolenie miast i gmin przez Armię Radziecką i Ludowe WP. Informator*, „Wojskowy Przegląd Historyczny. Dodatek” 1977, nr 4, s. 22.

⁵ P. Góralczyk, *Czerwieńsk do 1945 roku*, [w:] *Czerwieńsk. Monografia...*, s. 50; A. Toczewski, *Bitwa o Odrę w 1945 roku*, Zielona Góra 2010, s. 39; Z. Traczyk, *Czytelnik: to była walka*, „Gazeta Lubuska” 3 marca 2015, nr 51, s. 7.

związanych z transportem kolejowym i przy konserwacji urządzeń lokalnej stacji⁶. Wraz z wycofującymi się żołnierzami uciekli przedstawiciele władz miejskich, a także miejscowi aktywni nazistowscy działacze współodpowiedzialni za zbrodnie III Rzeszy. Niektórzy z nich w obawie przed poniesieniem odpowiedzialności za swoje czyny zbiegli aż do Ameryki Południowej⁷.

Mimo że szkody w następstwie działań wojennych szacowano w zakresie od 2% do 3%⁸, to jednak być może z tej przyczyny w listopadzie 1945 r. Czerwieńsk znajdujący się już wówczas na mocy decyzji poczdamskich dotyczących Ziem Zachodnich i Północnych⁹ w granicach powojennego państwa polskiego utracił prawa miejskie, stając się osadą wiejską¹⁰. Na decyzję tę miało też wpływ to, że Czerwieńsk, poza zabudową charakterystyczną bardziej dla osiedla miejskiego w postaci urządzeń kanalizacyjnych¹¹, a także krętych uliczek w pobliżu kościoła oraz młyna¹² i tradycją, właściwie niczym nie różniła się od znacznej wielkości wsi, sąsiadującej od południa z dużymi obszarami leśnymi¹³. Tym bardziej że zamieszkiwała ją początkowo często rolnicza i nieliczna ludność polska, w 1945 r. w Czerwieńsku były zameldowane zaledwie 63 rodziny¹⁴. Z tego powodu zorganizowano tu ośrodek szkoleniowy dla

⁶ E. Jakubaszek, *Miejsca pamięci narodowej w województwie zielonogórskim*. Przewodnik, Zielona Góra 1972, s. 218.

⁷ P. Góralczyk, *op. cit.*, s. 49; *idem*, *Z dziejów Czerwieńska. Niechlubna karta*, „Czerwieńsk – U Nas” maj 2007, nr 178, s. 13.

⁸ J. Grzelak, M. Woźniak, *Zagadnienia urbanistyczne – odbudowa i stan zagospodarowania miast*, [w:] *Województwo zielonogórskie. Monografia geograficzno-gospodarcza*, red. F. Barciński, B. Krygowski, S. Zajchowska, Poznań 1961, tab. 2, s. 253; S. Łach, *Osadnictwo miejskie na Ziemiach Odzyskanych*, Słupsk 1996, s. 15.

⁹ Szerzej zob. R. Domke, *Ziemie Zachodnie i Północne w propagandzie lat 1945-1948*, Zielona Góra 2010, s. 16-19; C. Osękowski, *Spółczesność Polski Zachodniej i Północnej w latach 1945-1956. Procesy integracji i dezintegracji*, Zielona Góra 1994, s. 26-27; G. Strauchold, *Mysł zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945-1957*, Toruń 2003, s. 90.

¹⁰ *Czerwieńsk*, [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu*, red. M. Stuchniński, t. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 624; J. Grzelak, M. Woźniak, *op. cit.*, tab. 3, s. 254; H. Szczegóła, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1947*, Poznań 1977, przyp. 77, s. 119.

¹¹ Z. Krzyżaniak, *Ziemia Lubuska*, [w:] *Odbudowa Ziem Odzyskanych (1945-1955)*, red. K. Piwarski, S. Zajchowska, Poznań 1957, s. 175.

¹² S. Kowalski, *Miasta Środkowego Nadodrza dawniej*, Zielona Góra 1994, s. 31.

¹³ *Czerwieńsk*, [w:] *Słownik geografii turystycznej Polski*, t. 1, red. M.I. Mileska, Warszawa 1956, s. 142; H. Dominiczak, *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego w latach 1945-1950*, Zielona Góra 1975, s. 129; B. Wępa, *Zmiany w stanie i rozmieszczeniu miast i ludności miejskiej na Ziemiach Zachodnich w latach 1939-1958*, [w:] *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziem Zachodnich w latach 1945-1958*, red. R. Gruchman, J. Ziółkowski, Poznań 1960, przyp. 3, s. 43, 45-46.

¹⁴ Relacja złożona w 2015 r. autorowi przez mieszkańca Czerwieńska; H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 129; R. Stasińska, *Zmiany form organizacyjnych administracji i Rady Narodowej Czerwieńsk w latach 1945-1995*, „Czerwieńsk – U Nas” październik 1995, nr 43, s. 3.

pracowników majątków państwowych znajdujących się w gestii utworzonych w 1946 r. Państwowych Nieruchomości Ziemskich¹⁵.

Pierwszymi osadnikami, którzy dotarli w kwietniu 1945 r. do Czerwieńska, byli wielkopolscy kolejarze¹⁶. Jeden z nich tak po latach pisał na ten temat:

Na początku maja wróciłem do Kargowej. Zakończyła się wojna i oddział PKP w Wolsztynie werbował kolejarzy do obsadzenia stacji w większych miastach i węzłach kolejowych na przyłączonych do Polski ziemiach Środkowego Nadodrza. Po otwarciu mostu kolejowego na Odrze w pobliżu Pomorska i Czerwieńska, mały parowóz z jednym, pełnym kolejarzy wagonem osobowym wyruszył z Wolsztyna najpierw do Guben (Gubin), gdzie zostawiliśmy [...] dwóch dyżurnych ruchu i dwóch nastawniczych zwrotnic. Zobaczyłem bardzo zniszczone miasto, na ulicach ślady niedawnych walk – do dziś mam w pamięci leżący w gruzach but z urwaną nogą. Kolejne załogi stacji wysiadły w Krośnie Odrzańskim i Czerwieńsku, aż wreszcie dojechalśmy do Zielonej Góry [...]. Byliśmy pasażerami pierwszego po zakończeniu wojny pociągu, który przejechał mostem na Odrze koło Pomorska – Czerwieńska i pierwszego pociągu, który wjechał na dworzec w Zielonej Górze. A ten mały parowóz, z dwoma kołami zapędowymi (duże lokomotywy miały ich zwykle pięć), nazywaliśmy „kogucikiem”, z powodu wysokiego, chudego komina¹⁷.

Natomiast Adolf Piasecki jako kierownik składu kolejowego, który dotarł do Zielonej Góry 14 sierpnia 1945 r., dostrzegł, że kiedy „pociąg zatrzymał się w Czerwieńsku. Część osób została w tamtych stronach”¹⁸.

Dalsi Wielkopolanie przybywali tam m.in. z miejscowości Buk, Gniezno, Jarocin, Kościan, Poznań i Wolsztyn. Oprócz nich przyjeżdżali np. repatrianci z zachodnioeuropejskich państw, a także przesiedleńcy ze wschodnich obszarów Polski wchłoniętych przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). W osadzie wiejskiej Czerwieńsk Wielkopolan było najwięcej, ponieważ na podstawie pierwszego spisu ludności przeprowadzonego 14 lutego 1946 r. spośród 711 mieszkańców, w tym 391 mężczyzn, stanowili oni około 60%, innych przesiedleńców w przybliżeniu było 35%, a wspomnianych repatriantów blisko 5%¹⁹. Zdarzało się w sytuacji przymusowej, że

¹⁵ J. Dąbrowski, *Uspołeczniona gospodarka rolna na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1949*, Warszawa 1980, s. 124; H. Duda, *Państwowe Nieruchomości Ziemskie w Opolu (1946-1949). Zarys monograficzny*, Opole 2006, s. 21.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze [dalej: APZG], sygn. 1020, Zarząd Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Zielonej Górze; T. Żłobowicz, Praca maturalna na temat: *Historia Czerwieńska od roku 1945*, konsultant dr. E. Hładkiewicz, Zielona Góra, 30 kwietnia 1980 r., k. 8; T. Kopczyński, *60 lat. Dzieje klubu sportowego Piast Czerwieńsk 1947-2007*, Czerwieńsk 2007, s. 9.

¹⁷ W. Antkowiak, *Wspomnienia kolejarza – pioniera*, [w:] *Pionierzy Zielonej Góry – wczoraj i dziś*, red. i oprac. W. Pyżewicz, J. Stankiewicz, Zielona Góra 2014, s. 147-148. Zachowano oryginalną pisownię cytowanych źródeł.

¹⁸ P. Kozłowski, *Pionier z wielkimi honorami*, „Gazeta Lubuska” 11 października 2013, nr 238, s. 4.

¹⁹ J. Gębicki, *Tak budowaliśmy nasz nowy dom nad Odrą 1945-1998*, „Czerwieńsk – U Nas” luty 1999, nr 79, s. 7; T. Kopczyński, *op. cit.*, s. 9.

do osady wracały osoby, które w obliczu niechęci władz radzieckich bezskutecznie próbowały zamieszkać w Zielonej Górze. Jeden ze świadków Remigiusz Jankowski

przyjechał wraz z kilkuosobową grupą do Czerwieńska. Tu pociąg kończył bieg. Pieszko doszli do miasta. Grupa Polaków została „zaproszona” do mieszczącej się w obecnym budynku muzeum siedziby NKWD. Tam odbyły się niezbyt przyjemne rozmowy. Komendant miasta oświadczył: „Tu nie jest Polska i nigdy nie będzie. Macie wracać”. Wywieziono ich z powrotem do Czerwieńska²⁰.

Opiekę osobom trafiającym do Czerwieńska zapewniali pracownicy odpowiedzialnego za proces osadnictwa Państwowego Urzędu Repatriacyjnego. Czasowa siedziba tej placówki znajdowała się w długim budynku, o nieregularnym kształcie, znajdującym się nieopodal wieży wodociągowej i niewielkiej pompowni (ryc. 1)²¹.

Ryc. 1. Zdjęcie rodzinne Państwa Śledź wykonane w Czerwieńsku w 1946 r.

Źródło: fotografia ze zbiorów Barbary Śledź, za przekazanie tej ilustracji na okoliczność niniejszej publikacji piszący dziękuje jej właścicielce.

²⁰ Remigiusz Jankowski i jego rodzina, oprac. W. Myszkiewicz, [w:] L. Fokszan, J. Stankiewicz, *Pionierzy Zielonej Góry. Sekcja Pionierów przy Towarzystwie Przyjaciół Zielonej Góry 1985-1991. Stowarzyszenie Pionierów Zielonej Góry 1991-2008*, t. 1, Zielona Góra 2009, s. 202.

²¹ T. Dzwonkowski, M. Kamiński, *Zakład Taboru PKP w Czerwieńsku. Dzieje węzła kolejowego, parowozowni, lokomotywowni i Zakładu Taboru PKP w Czerwieńsku*, Zielona Góra 1998, s. 26.

Północnym obrzeżem osady płynęła rzeczka Złota Łącza, która początkowo dostarczała ludziom wody pitnej, a także poruszała młynarskie mechanizmy kołowe²². Do czasu wysiedlenia m.in. w młynie pracowali nieliczni Niemcy²³. W Czerwieńsku zlokalizowano powstały w październiku 1946 r. w Zielonej Górze stały punkt zborny dla wysiedlanej ludności niemieckiej (obliczony na 7 tys. miejsc) z powiatów: zielonogórskiego, gubińskiego, krośnieńskiego, świebodzińskiego, wschowskiego oraz babimojskiego²⁴. Często starsze osoby nie były w stanie pogodzić się z koniecznością opuszczenia swoich rodzinnych stron. Na tym tle dochodziło do tragedii. Ówczesna mieszkanka sąsiadującej z osadą wsi Płoty – Marianna Kotlarska wspominała następujące wydarzenie: „I nadal mieszkali tutaj Niemcy. Chodzili po domach, próbowali zdobyć coś do jedzenia. Później wszystkim kazano się zgromadzić na placu i załadowano na wozy. Pamiętam staruszkę, która wybiegła nagle z tego konwoju i rzuciła się do stawu...”²⁵. W listopadzie tego roku wyekspediowano ze wspomnianego punktu trzy transporty po 55 wagonów, które zabrały łącznie 5429 osób. W 1947 r. wysłano z tego obiektu w Zielonej Górze dodatkowo 6140 ludzi, po czym został on zlikwidowany²⁶.

Mieszkańcy Czerwieńska obawiali się nie tylko powrotu ludności niemieckiej, ale także rządów kształtujących się, a jednocześnie zależnych od ZSRR, polskich władz komunistycznych²⁷. Tym bardziej że wśród jej przedstawicieli dochodziło do gwałtownych konfliktów na tle osobistym. Na przykład z funkcji referenta zielonogórskich organów bezpieczeństwa usunięto z przyczyn dyscyplinarnych Tadeusza Orłowskiego. Następnie człowiek ten został osadzony w areszcie w Poznaniu, z którego w marcu 1946 r. udało mu się zbiec do Czerwieńska wraz z byłym funkcjonariuszem aparatu przemocy Edwardem Lisieckim²⁸. Tam przekonał on go do zastrzelenia w nocy z 31 marca na 1 kwietnia swojego następcy na stanowisku referenta gminy

²² S. Kowalski, *op. cit.*, s. 30.

²³ Z. Szydłowski, *Temat na większy reportaż*, [w:] *Dni następne. Reportaże o Ziemi Lubuskiej*, red. J. Kołodziej, J. Koniusz, Zielona Góra 1975, s. 24; J. Wyrwa „Furgalski”, „Stary”, *Pamiętniki partyzanta*, Londyn 1991, s. 266.

²⁴ H. Szczegóła, *Pierwsze lata polskiej Zielonej Góry 1945-1950*, [w:] *Historia Zielonej Góry. Dzieje miasta w XIX i XX wieku*, t. 2, red. W. Strzyżewski, Zielona Góra 2012, s. 400.

²⁵ D. Chajewski, *Rok 1945 to najważniejszy rok w ich życiu. Pierwszy wolności i miłości*, „Gazeta Lubuska” 7-8 lutego 2015, nr 31, s. 8.

²⁶ H. Szczegóła, *Pierwsze lata...*, s. 400.

²⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu [dalej: AIPN Po], sygn. IPN Po 060/69 t. 2, Sprawozdania dekadowe-miesięczne poszczególnych pionów b. PUBP w Zielonej Górze rok 1947, Raport dekadowy za czas od dnia 7 do 17 maja 1947 r.; D. Koteluk, *Od osady wiejskiej do osiedla miejskiego. Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1945-1956*, [w:] *Burmistrz, landrat, wojewoda przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, J. Kuczer, Zielona Góra 2011, s. 105.

²⁸ T. Dzwonkowski, *Powiat zielonogórski w latach 1945-1948. Zarys dziejów politycznych*, Warszawa 1997, s. 69-70.

Czerwieńsk – Józefa Cichego²⁹. Kulisy tego wydarzenia *post factum* następująco przedstawił były funkcjonariusz Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Zielonej Górze Józef Doliński:

Zamordowany został na posterunku, na ganku budynku, położonym przy ul. Zielonogórskiej w Czerwieńsku, w którym w owym czasie mieściła się siedziba referenta gminnego. [...] Morderca strzelił do niego z karabinu zza pobliskiego drzewa, gdy Jan [winno być Józef – D.K.] Cichy znalazł się na oświetlonych schodach budynku. [...] O zamordowaniu Jana Cichego dowiedziałem się najpierw z meldunku telefonicznego, nadanego przez Posterunek MO [Mili-cji Obywatelskiej – D.K.] w Czerwieńsku, w tym czasie bowiem pełniłem służbę wartowniczą w budynku PUBP w Zielonej Górze, następnie zaś wraz z grupą funkcjonariuszy udałem się do Czerwieńska, na miejsce wypadku. Jan Cichy leżał martwy na schodach swej siedziby, które obficie zbroczyła krew. Kula karabinowa przeszła portfel z dokumentami, przedziurawiła ukośnie serce i prawe płuco, przeszwywając ciało na wylot na wysokości serca. Po zabraniu zwłok, zostałem na miejscu wyznaczony na następcę Jana Cichego na tym posterunku³⁰.

W świetle ustaleń Tadeusza Dzwonkowskiego, choć ukazane wydarzenia miały podłoże osobistych animozji, które doprowadziły do krwawego finału między ich uczestnikami, to jednak z tego powodu aresztowano wiele przypadkowych ludzi, w tym sołtysa wsi Laski Stanisława Bednarczyka, żonę byłego komendanta MO w Czerwieńsku Izabelę Mazurkiewicz, dzierżawcę młyna inż. Jana Uklaińskiego, a także dwie uczennice. Znamienne, że początkowo nie ujęto inspiratora zabójstwa – Orłowskiego. Sprawca tego czynu, Lisiecki, został skazany na karę śmierci, którą w obliczu odrzucenia jego próśby o złagodzenie zasądzonego wyroku przez prezydenta Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta wykonano przez rozstrzelanie 20 sierpnia 1946 r. w więzieniu zielonogórskim³¹.

²⁹ Józef Cichy – urodzony 23 stycznia 1903 r. w miejscowości Lis jako syn Franciszki i Józefa Cichego rzemieślnika z powiatu kaliskiego. Członek Komunistycznej Partii Polski. W czasie II wojny światowej pracował w okupowanym kraju jako robotnik w Kaliszu. W powojennej Polsce organizator Polskiej Partii Robotniczej [dalej: PPR] w powiecie Ostrowie Wielkopolskim, gdzie objął stanowisko I sekretarza Komitetu Powiatowego PPR. Absolwent Centralnej Szkoły Partyjnej w Łodzi. W styczniu 1946 r. na własne życzenie zasilił szeregi Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego [dalej: PUBP] w Zielonej Górze, gdzie początkowo pracował na etacie klucznika. Osierocił żonę i dwie córki. Został pochowany na cmentarzu przy ulicy Wazów w Zielonej Górze, APZG, sygn. 1298, Zespół Akt Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [dalej: KW PZPR] w Zielonej Górze, Józef Doliński, 1962 r., Józef Doliński do I sekretarza KP PZPR w Zielonej Górze, Wrocław 21 grudnia 1962 r.; Józef Cichy, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?id=C&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&nameId=8848&osobaId=69306&> [dostęp: 20.06.2015]; T. Dzwonkowski, *op. cit.*, s. 70; R. Mejnartowicz, *Walka z reakcyjnym podziemiem na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1948*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej w Polsce Ludowej. Materiały sesji naukowej poświęconej XX-leciu wyzwolenia Ziemi Lubuskiej*, red. J. Wąsicki, Poznań 1967, s. 138.

³⁰ APZG, sygn. 1298, Zespół Akt KW PZPR..., Józef Doliński, 1962 r., Józef Doliński do I sekretarza KP PZPR...

³¹ T. Dzwonkowski, *op. cit.*, s. 70, 83.

Mimo że w mieście, a następnie w osadzie, funkcjonowały miejscowe struktury administracyjne, to w rzeczywistości realna władza należała do gminnych ogniw PPR w Czerwieńsku oraz zielonogórskich organów bezpieczeństwa. Ich sekretarz decydował m.in. o aprowizacji i osiedleniu nierzadko poważnionych mieszkańców. Budziło to sprzeciw ze strony osób kwestionujących pepeerowskie rządy w kraju. O nich ów członek partii komunistycznej po latach w rozmowie ze Zbigniewem Szydłowskim mówił: „Osiedliły się w Zielonej Górze, w Czerwieńsku, Krośnie i Międzyrzeczu rozmaite bandziorki, duże i małe. W partii wiedzieliśmy o tym. Wielu mogliśmy wskazać z nazwiska i adresu. Ale dopóki siedzieli cicho, to pal ich diabli, po co wywoływać zamieszanie. Może zresztą chcieli się ustatkować?”³². Nie wszyscy z tych ludzi chcieli żyć w ubezwłasnowolnionym przez komunistów państwie. Z tej przyczyny doszło do lokalnych wypadków o charakterze zbrojnym, wymierzonych w osoby odpowiedzialne za zaistniały stan w Czerwieńsku, w tym w cytowanego przedstawiciela PPR. Otrzymał on pisemny wyrok śmierci, który nieskutecznie starano się wykonać na drodze między Przylepem a Czerwieńskiem. Pomysłodawca tego przedsięwzięcia o nazwisku Kowalski został pochwycony i skazany początkowo na dożywocie. W następstwie złagodzenia kary opuścił on więzienie jesienią 1956 r. i zgłosił się w sprawie pracy do siedziby wojewódzkich władz partyjnych, gdzie natknął się na byłego już sekretarza partii z Czerwieńska. Po tym spotkaniu odbyło się kolejne, w czasie którego doszło do kłopotliwej rozmowy o takim przebiegu:

Panie Kowalski, pan kazałeś mnie zastrzelić, tak? A co by było, gdyby pańskie było na wierzchu? Znaczący się zamiast władzy ludowej – kapitalizm i bandziory. Zgnoilibyście PPR-owców! [...] Panie M., to okoliczności sprawiły, że znalazłem się nie po tej stronie barykady. Jestem już stary i wiele zrozumiałem. Więcej niż się panu zdaje. Żałuję swojej przeszłości i nie chcę na ten temat mówić³³.

Natomiast 27 grudnia 1946 r., jak to ujął jeden ze świadków Kazimierz Dziubek, mieszkaniec wsi Łężycza, członek partii, a zarazem urzędujący w gminie Czerwieńsk: „[...] wójt też dostał kulę”³⁴. Możliwe, że on sam do tego się przyczynił, ponieważ będąc pod wpływem alkoholu, strzelał w powietrze. W tej sytuacji usiłowano nieskutecznie tę osobę uspokoić, co zakończyło się jej śmiercią³⁵. Po tym wydarzeniu PUBP w Zielonej Górze zobowiązał agencję będącą w dyspozycji na tym terenie

³² Z. Szydłowski, *op. cit.*, s. 23-24.

³³ *Ibidem*, s. 25.

³⁴ APZG, sygn. 1623, Zespół Akt KW PZPR..., Kazimierz Rogowicz, Życiorys; E. Chamera, *Aby ziemia ta była wydajniejsza*, [w:] *Mój dom nad Odrą. Pamiętniki i wspomnienia członków organizacji młodzieżowych Ziemi Lubuskiej*, t. 6, wybór i oprac. A. Siatecki, Zielona Góra 1983, s. 49; Z. Szydłowski, *op. cit.*, s. 23; B. Biegalski, *Organizacje podziemne na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956*, Zielona Góra 1999, s. 112.

³⁵ T. Dzwonkowski, *op. cit.*, s. 97; M. Jazownik, L. Jazownik, K. Wołczyński, *Z Gniłowód do Łężycy*, Zielona Góra 2013, s. 121.

do wykrycia sprawców wspomnianego czynu³⁶. Nie było to trudne, ponieważ kilka godzin po nim jeden z jego uczestników, Władysław Kotwicki zgłosił się do siedziby PUBP w Zielonej Górze, gdzie nie tylko powiadomił o zaistniałej sytuacji, ale również już jako aresztowany złożył stosowne zeznania. Na ich postawie ustalono, że w Nadleśnictwie w Przylepie istniała organizacja zbrojna o nazwie Armia Krajowa Grupa 3-A Dywizjon Wykonywania Wyroków, której przypisano zamiar fizycznej likwidacji „[...] działaczy partyjnych i państwowych”³⁷. W czasie śledztwa m.in. przedstawiciel kierownictwa zielonogórskich organów bezpieczeństwa Michał Franciszek Goleniewski³⁸ bił zatrzymanego Rościsława Kotwickiego pałką, którą stanowiły cienkie stalowe druty obszyte skórą³⁹. Ostatecznie skład orzekający w tej sprawie, który stanowili przewodniczący mjr Kazimierz Tasiemski, por. Kazimierz Głowacki i por. Wojciech Dembiński, skazał Rościsława Kotwickiego, Aleksandra Krupińskiego vel Aleksandra Wojciechowskiego i Stanisława Dydaka na karę śmierci, utratę publicznych oraz obywatelskich praw honorowych na zawsze. W następstwie amnestii z 22 lutego 1947 r. zmieniono im karę na 15 lat więzienia⁴⁰. Spośród sześciu kolejnych oskarżonych trzech skazano na więzienie (Józefa Gawrona, Kazimierza Krupińskiego,

³⁶ AIPN Po, sygn. IPN Po 060/69, t. 1, Sprawozdania dekadowe-miesięczne poszczególnych pionów b. PUBP w Zielonej Górze rok 1947, Raport dekadowy za czas od dnia 27 grudnia 1946 do 7 stycznia 1947 r.

³⁷ APZG, sygn. 1298, Zespół Akt KW PZPR..., Józef Doliński, 1962 r., Józef Doliński do I sekretarza KP PZPR...; B. Biegalski, *op. cit.*, s. 114.

³⁸ Michał Franciszek Goleniewski – urodzony 16 sierpnia 1922 r. w miejscowości Nieśwież jako syn Michała i Janiny. Wykształcenie średnie. Członek PPR, a następnie PZPR. Od sierpnia 1945 funkcjonariusz ochrony, a następnie z dniem 26 marca 1946 r. intendencja PUBP w Zielonej Górze. 15 kwietnia 1946 objął stanowisko referenta, a 1 października 1946 r. starszego referenta z jednocześnie p.o. Zastępcy Szefa PUBP w Zielonej Górze. Natomiast 1 maja 1947 r. został Zastępcą Szefa zielonogórskich struktur organów bezpieczeństwa. Od 1 czerwca 1948 Naczelnik Wydziału Miejskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego [dalej: WUBP] w Poznaniu, z kolei 15 grudnia 1948 Naczelnik Wydziału I WUBP w Poznaniu, w dniu 1 czerwca 1950 zaś Naczelnik Wydziału I WUBP w Gdańsku, a 1 czerwca 1953 r. Naczelnik Wydziału IX Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie. Wicedyrektorem Departamentu II Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego został 15 marca 1955, a Zastępcą Szefa Głównego Zarządu Informacji 14 grudnia 1955, a w stopniu ppłk Naczelnikiem Wydziału VI Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych od 1 lutego 1957 r. Zwolniony w 1961 r. Na podstawie Wyroku Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie 18 kwietnia 1961 r. skazany na karę śmierci, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych, a także przepadek całego mienia na rzecz Skarbu Państwa m.in. za to, iż „[...] dopuścił się ucieczki zagranicę do NRD i przekazania agenturze wywiadu imperialistycznego wiadomości stanowiących tajemnicę państwową specjalnego znaczenia”. W związku z zasądzonym wyrokiem skreślony z ewidencji 30 października 1962 r., *Michał Franciszek Goleniewski*, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=goleniewski&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=38716&> [dostęp: 24.06.2015]; *Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000, s. 416.

³⁹ B. Biegalski, *op. cit.*, s. 115.

⁴⁰ *Idem*, *Wyroki kary śmierci w Zielonej Górze w latach 1945-1956*, „Studia Zielonogórskie” 2009, t. 15, s. 116-119.

Wiktora Kotwickiego), uniewinniono zaś dwóch z nich (Adama Stefaniaka i Józefa Steckiewicza), a także w związku z amnestią umorzono postępowanie przeciwko Władysławowi Kotwickiemu, który w świetle wspomnień Marii i Feliksa Mystków mógł być tym, który zabił miejscowego reprezentanta PPR⁴¹. W więzieniu przy ulicy Montelupich w Krakowie 31 czerwca 1947 r. wykonano wyrok śmierci przez rozstrzelanie na Stanisławie Lubiczu Wróblewskim, uważanym początkowo w czasie śledztwa prowadzonego przez organy bezpieczeństwa za założyciela przylepowskiej organizacji. Niesłusznie prawdopodobnie obarczono go też odpowiedzialnością za pozbawienie życia Dziubka. Adwokat Franciszek Dudek, mający styczność z tym skazańcem, po latach w rozmowie z Józefem Bratko pokusił się o dosadną refleksję na ten temat: „Powiem tylko, że wtedy te sądy, były jedną straszną gnojownią. Pan sobie tego nigdy nie wyobrazi. Tego nie da się opowiedzieć i opisać. To była masa skurwysynów i tyle”⁴².

Równocześnie z likwidacją organizacji odpowiedzialnych za lokalne wypadki zbrojne, rządzący, za pomocą PUBP w Zielonej Górze, przystąpili do wyeliminowania ze sceny politycznej w gminie i samym Czerwieńsku legalnej opozycji w postaci niezależnej partii chłopskiej, czyli Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Pod koniec maja 1946 r. odnotowano we wspomnianej gminie 32 peeselowców, z tego 14 mieszkało w gromadzie Łężyca, a 18 w gromadzie Nietków Polski. Wcześniej, bo w lutym tego roku, zielonogórskie organy bezpieczeństwa planowały rozpracowanie wójtów będących peeselowcami. W tej sytuacji doszło do zmiany wójta w Czerwieńsku. Represjonowano też ludowców biorących czynny udział w życiu stronnictwa, gdyż aresztowano wiceprezesa wiejskich struktur PSL w Łężycy, a także w niedalekiej przyszłości pepeerowca Leopolda Chamerę, podobnie jak torturowanego przez funkcjonariuszy aparatu przemocy jego przełożonego prezesa Franciszka Budzyna. Zatrzymanych działaczy chłopskich dokonywano m.in. przy dworcu kolejowym w Czerwieńsku. Nierzadko straszono tych ludzi odebraniem gospodarstw rolnych w obliczu kontynuowania przez nich niepożądanego przez PPR aktywności w ramach swej formacji politycznej⁴³. Definitywnie w następstwie sfałszowanych przez rządzących wyników wyborów do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r., oficjalnie doszło do ogólnopolskiej klęski wyborczej PSL. Poprzedziły ją m.in. zabiegi obliczone na uniemożliwienie kłopotliwym osobom oddanie głosu. Wzywano je na milicyjny posterunek w Czerwieńsku, po czym przewożono do pobliskiej Zielonej Góry, gdzie w przygotowanych na tę okoliczność miejscach odosobnienia przetrzymywano na czas wyborów.

⁴¹ B. Biegalski, *Organizacje podziemne...*, s. 115-116; M. Jazownik, L. Jazownik, K. Wołczyński, *op. cit.*, s. 122.

⁴² J. Bratko, *Dlaczego zginął, prokuratorze?*, Kraków 1998, s. 181, 227-229; B. Biegalski, *Organizacje podziemne...*, s. 113-115; M. Jazownik, L. Jazownik, K. Wołczyński, *op. cit.*, s. 123-126.

⁴³ T. Dzwonkowski, *Powiat zielonogórski...*, s. 77, 91; M. Jazownik, L. Jazownik, K. Wołczyński, *op. cit.*, s. 126-129; D. Koteluk, *Osada wiejska...*, s. 57.

Taki los spotkał np. miejscowego kierownika działu bagażowego ze stacji kolejowej⁴⁴. Kres działalności tej samodzielnej partii przypieczętowała w październiku 1947 r. ucieczka z Polski do Wielkiej Brytanii jej lidera Stanisława Mikołajczyka. Podobnie jak w innych regionach kraju, pod auspicjami PPR odbył się w Czerwieńsku wiec, w czasie którego publicznie potępiono niewygodnego dla ówczesnej władzy zbiega⁴⁵. Następnie PUBP w powiecie zielonogórskim przystąpił do bezpodstawnych aresztowań zasłużonych nestorów ruchu ludowego, wśród których po potajemnym wyjeździe z kraju Mikołajczyka zapanowała konsternacja⁴⁶. Zniszczenie przez komunistów chłopskiej partii spowodowało, że niektórzy ludzie ukrywający się w Czerwieńsku pod przybranymi nazwiskami zdecydowali nie tylko o nielegalnym opuszczeniu tej osady wiejskiej, ale również kraju. Tak postąpili m.in. pracujący w młynie były partyzant mjr Józef Wyrwa, a także jego syn Tadeusz Wyrwa. Do ich ucieczki walnie przyczyniła się też informacja przekazana im przez zaufanego milicjanta, w świetle której w lokalnej społeczności coraz częściej zyskiwała na popularności pogłoska o rzekomych kontaktach byłego partyzanta i jego syna z powstałą jesienią 1945 r. antykomunistyczną organizacją cywilno-wojskową „Wolność i Niezawisłość”⁴⁷.

W działalność tego zrzeszenia, tyle że w powiecie limanowskim, zaangażowany był pierwszy proboszcz w Czerwieńsku ksiądz Ignacy Zoń (ryc. 2)⁴⁸. Nie został aresztowany przez PUBP w Limanowej, ponieważ za zgodą kościelnych przełożonych zimą 1945 r. trafił on do tej osady⁴⁹. Funkcjonariusze organów bezpieczeństwa wiedzieli o nowym miejscu pobytu wspomnianego kapłana, jednakże prawdopodobnie na polecenie władz zwierzchnich, pragnących wówczas uniknąć otwartego konfliktu z Kościołem katolickim, zrezygnowano z jego uwięzienia⁵⁰. Został ów człowiek życzliwie przyjęty przez polskich osadników w Czerwieńsku, ponieważ m.in. działalność

⁴⁴ D. Koteluk, *Osada wiejska...*, s. 58; C. Osękowski, *Wybory do sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000, s. 148-153.

⁴⁵ T. Dzwonkowski, *Powiat zielonogórski...*, s. 132-133; A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk czyli kłęska realisty (zarys biografii politycznej)*, Warszawa 1991, s. 234; R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo Ludowe w obronie demokracji 1945-1949*, Warszawa 1992, s. 261.

⁴⁶ AIPN Po, sygn. IPN Po 060/69, t. 3, Sprawozdania dekadowe-miesięczne..., Załącznik do raportu miesięcznego za okres od dnia 1 października do 1 listopada 1947 r.

⁴⁷ J. Wyrwa „Furgalski”, „Stary”, *op. cit.*, s. 268-269; T. Wyrwa, *Pokoleniowe rozstaje dróg*, Lublin 2007, przyp. 6, s. 168; W. Hładkiewicz, *Wrota. Szkice z dziejów Środkowego Nadodrza*, Zielona Góra 2015, s. 317-318.

⁴⁸ Zbiory Urzędu Miasta i Gminy Czerwieńsk [dalej: ZUMiG Cz], brak sygn., Życiorys ks. Ignacego Zonia sporządzony na okoliczność pośmiertnego przyznania tytułu „Honorowego Obywatela Gminy i Miasta Czerwieńsk”; J. Czyżowski, *WiN w Limanowej*, „Aktualności Ziemi Limanowskiej” 29 września 1992, nr 24/85, s. 13; D. Śmierchalski-Wachocz, *Duchowieństwo rzymskokatolickie na Pomorzu Zachodnim, Środkowym i Ziemi Lubuskiej w świetle dokumentów partyntwowych z lat 1945-1989*, t. 1, Zielona Góra 2014, przyp. 161, s. 182.

⁴⁹ ZUMiG Cz, brak sygn., Życiorys..., K. Krasowski, *Ks. Ignacy Zoń – kapłan niezłomny*, „Niedziela – Aspekty” (edycja zielonogórsko-gorzowska) 30 listopada 2014, nr 48, s. IV-V.

⁵⁰ T. Biedroń, *Powstanie i działalność Zrzeszenia WiN w powiecie limanowskim (1945-1946)*, „Rocznik Sądecki” 1996, t. 24, s. 57.

Ryc. 2. Ksiądz Ignacy Zoń

Źródło: <http://www.ziemialimanowska.pl/pl/860/14627/ks-ignacy-zon-%E2%80%93-kaplan-niezłomny.html> [dostęp: 14.03.2015].

duszpasterska ks. Zonia utwierdzała ich w słuszności podjętej decyzji o przesiedleniu się na te polniemieckie tereny⁵¹. Z tej przyczyny w styczniu 1946 r. podczas kołędzy wręczał im obrazek święty o takiej treści: „Błogosław Mario naszej Polskiej ziemi!”⁵².

Wcześniej, tj. 22 grudnia 1945 r., ks. Zoń poświęcił neogotycki kościół w Czerwieńsku, dedykując go św. Wojciechowi Biskupowi i Męczennikowi⁵³. Samą parafię erygowano w pierwszych dniach marca 1946 r., a dekret erekcyjny uprawomocnił się 19 marca⁵⁴. Ksiądz Zoń od początku swojej aktywności kapłańskiej sprzeciwiał się prowadzonej przez władze ideologizacji życia swoich parafian. Na przykład wyprosił z kościoła poczet sztandarowy miejscowych struktur wskrzeszonego po wojnie Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” z Łęczycy, argumentując, że sztandar sympatyzującej z komunistami organizacji jako niepoświęcony nie może przebywać w świątyni⁵⁵.

W charakteryzowanym okresie, oprócz zasygnalizowanych przemian ludnościowych, a także utrwalania się rządów PPR, nastąpiły godne odnotowania zmiany administracyjne na tym terenie. Spośród mieszkańców 9 września 1945 r. wyłoniono pięciu ławników Tymczasowego Zarządu Miejskiego w Czerwieńsku. Stanowisko burmistrza przyjął członek Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) Rafał Wasiewicz. W listopadzie tego roku, w obliczu zasygnalizowanej już utraty praw miejskich, został wójtem gminy Czerwieńsk. Obejmowała ona kolejne gromady: Czerwieńsk, Laski, Łęczycę, Nietków Polski i Wojczyki. 2 grudnia 1945 r. utworzono Tymczasową Gminną Radę Narodową, którą w czerwcu następnego roku reprezentowało siedmiu członków. Trzech radnych było bezpartyjnych, jeden należał do PSL, a pozostali legitymowali się

⁵¹ P. Góralczyk, *Z dziejów Czerwieńska*, „Czerwieńsk – U Nas” listopad 2010, nr 218, s. 14; C. Osękowski, *Ziemie Odzyskane w latach 1945-2005. Społeczeństwo, władza, gospodarka*, Zielona Góra 2006, s. 128.

⁵² Zbiory Parafii pw. św. Wojciecha w Czerwieńsku, brak sygn., Obrazek święty, styczeń 1946 r.; Za udostępnienie tego źródła dziękuję ks. Pawłowi Koniecznemu.

⁵³ *Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamińskiej, Lubuskiej i Prałatury Piłskiej*, Gorzów Wlkp. 1949, s. 282; R.R. Kufel, K. Garbacz, *Kościół dekanatów zielonogórskich*, Zielona Góra 2012, s. 14.

⁵⁴ P. Góralczyk, *Z dziejów Kościoła w Czerwieńsku Jubileusz Kościoła 1877-2007*, dodatek specjalny miesięcznika „Czerwieńsk – U Nas” z okazji 130. rocznicy oddania do użytku kościoła w Czerwieńsku, brak nr s.; G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2009, przyp. 56, s. 190.

⁵⁵ M. Jazownik, L. Jazownik, K. Wołczyński, *op. cit.*, s. 131-132; Ksiądz Ignacy Zoń (1915-1967) został uwięziony w 1953 r. pod zarzutem działalności w organizacji „Wolność i Niezawisłość”. Skazano go na 5 lat więzienia i utratę na rok praw publicznych. W wyniku złego stanu zdrowia opuścił je przed upływem wymierzonej kary. Po rekonwalescencji pełnił funkcję m.in. katechety w Szczecinie. Został pochowany w Limanowej 6 maja 1967 r. W 2014 r. lokalne władze nadały temu niezłomnemu duchownemu pośmiertnie tytuł „Honorowego Obywatela Gminy i Miasta Czerwieńsk”, E. Bulanda, *Ks. Ignacy Zoń – Góral. Wspomnienie w 90 rocznicę urodzin*, „Gazeta Wyborcza” (edycja krakowska) 20 lipca 2005, nr 167, s. 8; K. Krasowski, *op. cit.*, s. V; D. Śmierchalski-Wachocz, *op. cit.*, przyp. 161, s. 182; K. Talarek, *Kapłani diecezji tarnowskiej aresztowani i więzieni przez władze komunistyczne w latach 1946-1955*, Tarnów 2010, s. 138.

przynależnością do PPS⁵⁶. Po usunięciu ze sceny politycznej niezależnych ludowców, pełnię lokalnej władzy uchwyciła PPR, która w pierwszym kwartale 1948 r. zrzeszała w miejscowej społeczności 138 osób, a ubezwłasnowolnione przez komunistów PPS jedynie 28 członków⁵⁷. Szeregowi pepeesowcy zazwyczaj nie mieli świadomości, że byli oni wyłącznie przedmiotem w kalkulacjach rządzących, o czym świadczy dosadna wypowiedź pepeerowca, który otwarcie ogłosił na jednym z zebrań, że członków PPS „[...] po połączeniu obu Partii Robotniczych takich manekinów jak dotychczas mamy będzie się wyrzucać na zbity łeb, gdyż obecnie są nam niepotrzebni, do tego czasu potrzebowaliśmy ich do podniesienia palców, aby zdobyć większość mandatów czy w radach zakładowych czy w innych instytucjach”⁵⁸.

Równocześnie z tworzeniem administracji państwowej przystąpiono do organizacji polskiego szkolnictwa w Czerwieńsku. Od sierpnia 1945 r. funkcjonowała początkowo szkoła zbiorcza, której organizatorem i kierownikiem był Władysław Cierniak (uczył chemii i przyrody). Jego żona zaś przyrządzała posiłki dla uczniów. W pierwszym okresie jej działalności pracowała jako nauczycielka, wraz z wymienionym kierownikiem, jedynie Helena Komarnicka (nauczała języka polskiego). Rok później zatrudniony został późniejszy kierownik tej placówki Jan Kozaczewski (uczył matematyki) oraz Joanna Wadecka (prowadziła wychowanie fizyczne), a następnie w jej miejsce Zofia Bucholska, od 1948 r. zaś dodatkowo jej mąż Andrzej Bucholski (nauczał historii). Mieszkańcy osady i okolicznych wiosek wspierali kadrę nauczycielską, przekazując jej przedstawicielom i ich podopiecznym produkty żywnościowe⁵⁹.

W świetle rozporządzenia ministrów Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z 12 listopada 1946 r. o przywróceniu oraz ustaleniu urzędowych nazw miejscowości przyjęto w brzmieniu polskim określenie, a także pisownię dla niemieckiego

⁵⁶ APZG, sygn. 5, Zespół Akt Gminnej Rady Narodowej w Czerwieńsku, Protokół zebrania wyborczego do Rady Gminnej, odbytego w dniu 2 grudnia 1945 r. w lokalu Zarządu Gminnego w Czerwieńsku; D. Koteluk, *Osada wiejska...*, s. 59-60.

⁵⁷ APZG, sygn. 48, Urząd Wojewódzki Poznański Ekspozytura w Gorzowie Wlkp., Sprawozdania sytuacyjne Starostwa Powiatowego Zielonogórskiego w Zielonej Górze 1946-1950, Sprawozdanie ogólne kwartalne z działalności powiatu zielonogórskiego za czas od 1 stycznia do 31 marca 1948 r.

⁵⁸ APZG, sygn. 37, Urząd Wojewódzki Poznański Ekspozytura w Gorzowie Wlkp., Sprawozdania sytuacyjne Starostwa Powiatowego w Krośnie Odrzańskim 1947-1950, Sprawozdanie kwartalne za czas od 1 lipca do 30 września 1948 r.

⁵⁹ APZG, sygn. 39, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku 28 lutego – 14 grudnia 1966 r., Protokół z obrad gromadzkiego sejmiku kultury odbytego dnia 21 maja 1966 r. w szkole podstawowej w Czerwieńsku, związku z obchodami 1000-lecia Państwa Polskiego; Archiwum Uniwersytetu Zielonogórskiego, b. sygn., M. Lewandowska, *Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Czerwieńsku w latach 1945-1989*, maszynopis pracy magisterskiej napisanej w Zakładzie Nauk Pomocniczych Pedagogiki pod kierunkiem prof. UZ dr. hab. R. Stankiewicz, Zielona Góra 2006, s. 18-19, 20, 22-23; R. Stasińska, *op. cit.*, s. 3.

Rothenburga – Czerwieńska⁶⁰. Wcześniej funkcjonowała nazwa Czerwińsk⁶¹. Apolonia Drozdek, dwunastoletnia dziewczynka, w grudniu 1945 r. zapamiętała w czasie kolejowego transportu i po latach wspominała, że „Później przejeżdżaliśmy przez jakąś większą rzekę, a ojciec powiedział, że to jest Odra. Spoglądałam teraz na nią obojętnie, rozczarowana i zła, że nie jest Wisłą. Była już noc, kiedy przyjechaliśmy do Czerwińska n. Odrą (wówczas tak się nazywał)”⁶². Taka nazwa figurowała też na wspomnianym obrazku świętym ofiarowywanym parafianom w trakcie kolędy przez ks. Zonia w styczniu 1946 r.⁶³

W latach 1945-1947 dokonało się zagospodarowanie przez ludność polską Czerwieńska. W tym okresie lokalne władze podejmowały godne pochwały inicjatywy w postaci chociażby wydatnej pomocy okazanej na rzecz likwidacji skutków powodzi z roku 1947⁶⁴. Niestety, również w wyniku aktywności tych urzędników doszło do bezpowrotnego stracenia poniemieckiego dziedzictwa kulturalnego, ponieważ od początku ich działalności, zgodnie z nierzadko ustnymi zaleceniami przedłożonych, po prostu niszczone to mienie. W ferworze tzw. akcji repolonizacyjnej nie tylko w Czerwińsku, ale również w innych powiatach, chociażby świebodzińskim, jeszcze w 1948 r. unicestwiano pozostawione przez niedawnych mieszkańców nawet popielniczki prawdopodobnie zawierające symbole nazistowskie⁶⁵. W następstwie likwidacji miejscowych wypadków zbrojnych i legalnej opozycji w postaci PSL partia komunistyczna sprawowała niepodzielne rządy w osadzie wiejskiej.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 12 listopada 1946 r. o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, „Monitor Polski” 1946 r., nr 142, poz. 262, <http://isap.sejm.gov.pl/SearchServlet> [dostęp: 24.06.2015].

⁶¹ APZG, sygn. 1483, Dyrekcja Lasów Państwowych Okręgu Legnickiego w Złotorii i Zielonej Górze, Wydział Zagospodarowania Lasów, Ustalenie granic i stan posiadania Nadleśnictwa Czerwińsk 1946-1948, Szkic Nadleśnictwa Państw. Czerwińsk z wykazaniem kompleksów leśnych wg. b. stanu posiadania, załącznik do pisma z 9 lutego 1946 r.

⁶² A. Drozdek, *Między swymi*, [w:] *Mój dom nad Odrą*, t. 1, wyb. i oprac. I. Solińska, J. Koniusz, Zielona Góra 1961, s. 140.

⁶³ D. Koteluk, *Osada wiejska...*, il. 1, s. 73.

⁶⁴ *Sprawozdanie sytuacyjne Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp. za marzec 1947 r.*, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej na Ziemi Lubuskiej 1945-1947*, wybór i oprac. H. Szczegółka, Poznań–Zielona Góra 1971, s. 230.

⁶⁵ *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. 10: *Województwo lubuskie*, red. J. Zdrenka, z. 5: *Inskrypcje powiatu zielonogórskiego do 1815 roku*, zebrali i oprac. A. Górski, P. Karp, Toruń 2012, s. 8; J. Gębicki, *op. cit.*, s. 7.

Daniel Koteluk

OSADA WIEJSKA CZERWIEŃSK
W POWIECIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1945-1947

Streszczenie. W lutym 1945 r., położony na północ od Zielonej Góry oraz w pobliżu koryta rzeki Odry, Czerwieńsk zajęli żołnierze radzieccy 3. armii gwardii I Frontu Ukraińskiego. Zniszczenia wojenne były na tym poniemieckim terenie niewielkie, gdyż szacowano je od 2% do 3%. W następstwie konferencji poczdamskiej Ziemia Zachodnie i Północne łącznie z tym ośrodkiem znalazły się w granicach państwa polskiego. Od 1945 do 1947 r. Czerwieńsk należał administracyjnie do powiatu zielonogórskiego. W listopadzie 1945 r. zasiedlona przez ludność polską miejscowość straciła prawa miejskie, stając się osadą wiejską. We wspomnianym roku zameldowane były tutaj 63 rodziny. Posługę duszpasterską sprawował w parafii pw. św. Wojciecha do czasu bezpodstawnego uwięzienia przez władze komunistyczne proboszcz ks. Ignacy Zoń. W latach 1945-1947 położono kres lokalnym wypadkom zbrojnym, a także zniszczono opozycję zrzeszoną pod szyldem Polskiego Stronnictwa Ludowego. W tej sytuacji Polska Partia Robotnicza skupiła pełnię władzy w Czerwieńsku.

Słowa kluczowe: Czerwieńsk, powiat zielonogórski, Polska Partia Robotnicza, Polskie Stronnictwo Ludowe, ksiądz Ignacy Zoń

CZERWIEŃSK RURAL SETTLEMENT OF ZIELONA GÓRA
DISTRICT DURING THE YEARS 1945-1947

Summary. Czerwieńsk rural settlement of Zielona Góra District during the years 1945-1947 In February 1945, Czerwieńsk, located north of Zielona Góra and near the Odra River, was occupied by Soviet soldiers of the 3rd Guards Army of the First Ukrainian Front. War damage on these formerly German lands was minor, it was estimated from 2% to 3%. Following the Potsdam Conference, northern and western territories, including Czerwieńsk, became a part of the Polish State. From 1945 to 1947 Czerwieńsk administratively belonged to Zielona Góra District. In November 1945 after being inhabited by the Polish people it lost its municipal rights and became a rural settlement; 63 families were registered that year in Czerwieńsk. The St. Wojciech Parish was ministered by a parish priest Ignacy Zoń until he was unjustifiably imprisoned by communist authorities. Local armed incidents were put to an end during the years 1945-1947; the opposition under the aegis of Polish People's Party was destroyed as well. As a result the Polish Workers' Party gained all the power in Czerwieńsk.

Keywords: Czerwieńsk, Zielona Góra District, Polish Workers' Party, Polish People's Party, priest Ignacy Zoń